

ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розкрито сутність, елементи та основні компоненти інформаційного забезпечення адвокатської діяльності в Україні, зокрема, визначено особливості системно-професійних знань адвоката. Також визначено механізм адміністративно-правового регулювання інформаційного забезпечення адвокатської діяльності в Україні.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, адвокатська діяльність, системно-професійні знання адвоката, елементи інформаційного забезпечення адвокатської діяльності.

В статье раскрыты сущность, элементы и основные компоненты информационного обеспечения адвокатской деятельности в Украине, в частности, определены особенности системно-профессиональных знаний адвоката. Также определен механизм административно-правового регулирования информационного обеспечения адвокатской деятельности в Украине.

Ключевые слова: информационное обеспечение, адвокатская деятельность, системно-профессиональные знания адвоката, элементы информационного обеспечения адвокатской деятельности.

The article reveals the nature, the elements and major components of information provision advocacy in Ukraine, in particular the features of the system-professional knowledge of a lawyer. Also defines the mechanism of administrative legal regulation of information support of the advocacy in Ukraine.

Key words: information support, advocacy, system and professional knowledge of the lawyer; elements of information provision advocacy.

Вступ. Інформаційне забезпечення адвокатської діяльності в Україні виступає невідривною частиною комплексу проблем, які безпосередньо пов'язані з вивченням, використанням закономірностей виявлення та збирання джерел інформації для формування судових доказів, а їх актуальність та важливість пояснюється тим значенням, котре має інформаційне забезпечення в процесі адвокатської діяльності, та тією роллю, яку воно відіграє як стимул розвитку, удосконалення її засобів та методів у юридичній науці.

Питанням інформаційного забезпечення органів державної влади та електронного врядування приділяють особливу увагу О. Голобуцький та О. Шевчук. Окремі проблеми доступу до інформації широкого суспільного загалу розглядаються у роботі М. Демкова та М. Фігеля. Певна частина наукових публікацій стосується проблем інформаційного забезпечення органів державної влади різних рівнів, зокрема праці Г. Гажієнка, В. Кириченка, В. Горового, О. Сосніна, В. Цимбалюка, В. Швеця тощо. Також працюють у цьому напрямку російські вчені В. Іноземцев, Т. Єршова та ін. Особливості інформаційного забезпечення в системі державного управління висвітлюються у наукових доробках М. Дітковської, П. Клімушина, О. Крюкова, О. Орлова, А. Панчука.

Постановка завдання. Мета статті – визначити поняття та проаналізувати характеристики й основні елементи інформаційного забезпечення адвокатської діяльності в Україні.

Результати дослідження. Термін «забезпечення» означає дію, а також зберігання, виконання чогось, правити за гарантією здійснення того чи іншого процесу. Таким чином, коли говорять про якийсь часткове забезпечення управління, вказуючи на його конкретний якісний аспект (інформаційний), то мають на увазі, передусім, комплекс засобів, умов і дій, що гарантують нормальне проходження управлінських процесів [1, с. 31].

З метою з'ясування поняття інформаційного забезпечення треба знати, що саме мусить бути забезпечене. Якщо йдеться про забезпеченість системи управління множиною інформації, тобто її наявність, то воно вичерпується, завершується, стає реальним з її появою. Якщо ж йдеться про забезпечення організованості системи управління, упорядкованості взаємодії, функціонування її складових компонентів, то під забезпеченням слід розуміти діяльність. Саме тому в це поняття повинен включатися комплекс взаємозв'язаних методів, заходів і засобів (науково-методичного, соціально-політичного, техніко-економічного й організаційно-правового характеру тощо), що реалізує створення і функціонування інформаційних технологій – процесів збору, передачі, переробки, зберігання та видачі (відображення), а також використання інформації з метою здійснення ефективної діяльності органів управління соціальними системами [там же, с. 41–42].

До поняття «інформаційне забезпечення» обґрунтовано віднесений організаційний аспект, який вказує на головні напрями правового регулювання саме інформаційного забезпечення. Таке значення цього терміну може бути співвіднесеним з організацією діяльності, пов'язаною зі збором, реєстрацією, передачею, зберіганням, опрацюванням і поданням інформації. На цю обставину звернули увагу А.В. Іщенко, І.П. Красюк та В.В. Матвієнко, які розглянули застосування словосполучення «інформаційне забезпечення» щодо військової справи, економіки, управління та юридичної науки, а також визначили напрями інформаційного забезпечення в правоохоронній діяльності [2, с. 5–34].

У довідкових виданнях термін «забезпечення» тлумачиться у близьких значеннях, але вони мають певні відмінності. Наприклад, у Новому тлумачному словнику української мови він розглядається у двох значеннях: 1) надання чи створення матеріальних засобів; 2) гарантування чогось [3, с. 684]. У Великому тлумачному словнику термін «забезпечення» пояснюється через дієслово «забезпечувати», яке вживається у декількох значеннях: «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь»; «гарантувати щось»; «захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [4, с. 280–281]. Крім того, забезпечення можна розглядати як те, чим забезпечують кого-небудь, що-небудь (засоби).

Отже, термін «забезпечення» у юридичному значенні можна розглядати в двох аспектах, а саме: унормування певного порядку діяльності суб'єктів суспільних відносин, і передбачені законом чи вироблені практикою сукупності заходів, спрямованих на удосконалення або покращення функціонування будь-чогось за певних умов.

У теорії управління під інформаційним забезпеченням розуміють діяльність, що організовується в рамках управління, спрямована на проектування, функціонування та вдосконалення інформаційних систем, що забезпечують ефективне вирішення завдань управління [5, с. 21]. Р.А. Калюжний та В.О. Шамрай виділяють три основні значення поняття «інформаційне забезпечення»: забезпеченість системи управління відповідною множиною інформації; діяльність, пов'язана з організацією збору, реєстрації, передачі, зберігання, опрацювання і представлення інформації; діяльність щодо формування цілеспрямованої суспільної й індивідуальної свідомості суб'єктів суспільних відносин щодо управління у конкретній сфері суспільних відносин [6, с. 39].

Говорячи про інформаційне забезпечення в органах внутрішніх справ, Г.П. Герт визначає його як діяльність суб'єктів управління, спрямовану на надання службам та підрозділам органів внутрішніх справ відомостей, необхідних їм для здійснення покладених на них завдань і функцій та задовольняючу відповідні вимоги [7, с. 124].

Л.В. Балабанова і Т.І. Алачова визначають інформаційне забезпечення як сукупність дій із надання необхідної для управлінської діяльності інформації в зазначене місце на основі певних процедур із заданою періодичністю [8, с. 9].

В нинішніх умовах формування інформаційного суспільства сутність, зміст, поняття категорії інформаційного забезпечення управління поєднується в окремих аспектах зі змістом такого соціального явища, як інформатизація. І це не випадково. Аналіз нормативно-правових актів щодо проведення адміністративної реформи в Україні свідчить про необхідність супроводження її цілеспрямованим застосуванням нових інформаційних технологій у сфері управлінської діяльності. В процесі виконавчо-розпорядчої діяльності адвокатів виникають відносини, які опосередковують пошук, збір, систематизацію, обробку, передачу інформації.

Система професійних знань адвоката включає в себе, по-перше, власне юридичні знання як центральний елемент професійної компетентності адвоката, по-друге, інформованість у конкретній справі як необхідну умову компетентних професійних дій, по-третє, загальну інформованість як необхідну умову професійної компетентності адвоката в цілому. Така структура профе-

сійних знань специфічна для даної професії і об'єднує її лише з деякими творчими професіями. Головна особливість професії адвоката з точки зору її інформаційного забезпечення полягає не стільки у складі системи професійних знань, скільки в тих особливих відносинах, які виникають між її елементами.

Механізм адміністративно-правового регулювання інформаційного забезпечення адвокатської діяльності в Україні полягає у встановленні семантичних відповідностей між буденною мовою і правом, оскільки для вирішення своїх професійних завдань адвокат повинен здійснити переказ проблеми свого клієнта з буденної мови на юридичну мову, з тим, щоб відшукати рішення даної проблеми в правовому полі, отримане ж рішення перевести назад на буденну мову.

Поряд з цим, переконуючи суд дати певну правову кваліфікацію певних подій чи дій певних осіб або прийняти певне тлумачення норми закону, адвокат повинен апелювати як до інших юридичних норм, так і до суті правових норм, тобто позаправовим цінностям і цілям, що виявляють волю законодавця.

Але для того, щоб здійснювати таку складну інтелектуальну діяльність герменевтичного характеру, адвокату, мабуть, необхідно володіти не тільки зазначеними трьома компонентами системи знань, але й деякими професійними знаннями, що дозволяють здійснювати всі ці дії свідомо, а значить, і більш ефективно.

Окрім цього, для адвоката необхідні знання про те, як виробляти стратегію і тактику ведення справи, а також спеціальні пізнання в області логіки, теорії і техніки аргументації, ведення переговорів, соціальної психології. Вельми корисними для адвоката є також організаційні та економічні знання. Вони можуть бути затребувані не тільки у зв'язку з безпосереднім здійсненням адвокатської діяльності, але й у зв'язку з роботою по організації діяльності адвокатської освіти, свого власного робочого часу та простору.

Всі ці знання, необхідні для більш раціонального та ефективного здійснення професійної діяльності адвоката, є в широкому сенсі методологічними знаннями і повинні розглядатися як невід'ємний компонент інформаційного забезпечення адвокатської діяльності.

Відразу ж треба сказати, що цей компонент системи знань адвоката в даний час є найменш розробленим. Багато адвокатів використовують ті чи інші стихійно вироблені схеми, алгоритми дій несвідомо, несистематично, фрагментарно, що далеко не завжди приводить до успіху. Про це писав ще Р. Гарріс, відмічаючи у своїй класичній праці, присвяченій професійній майстерності адвоката, що «одна практика, без знань, може тільки розвинути і зміцнити недбалість і невправні прийоми» [9, с. 11]. Найбільш досвідчені, зрілі адвокати, як правило, мають свої власні напрацювання, однак вони не завжди знаходять можливість ділитися ними з колегами-початківцями. Розділи методичного характеру є, як правило, у всіх підручниках і навчальних посібниках з адвокатської діяльності. Однак, на наш погляд, доцільно розрізняти методичні знання в широкому і вузькому сенсі. У широкому сенсі під методичними знаннями слід розуміти всі знання, що використовуються в адвокатській діяльності, крім юридичних знань, знань по конкретній справі і знань загального характеру. Зокрема, до методичних знань у широкому розумінні слід віднести знання в області логіки, теорії переконання й ораторського мистецтва, соціально-психологічні та ціннісно-етичні пізнання адвоката. У вузькому ж сенсі, методичні знання – це правила та алгоритми успішного здійснення специфічних дій, складових змісту адвокатської діяльності, а також цієї діяльності в цілому.

Взагалі поняття успіху має ключове значення при визначенні понять професіоналізму, професійної діяльності, професійної компетентності. Як зазначає С.А. Дружилов, перш, ніж ставити питання про тенденції розвитку професіонала, необхідно розібратися у змісті таких понять, як «успіх», «неуспіх», «ситуація успіху», «успішність діяльності», «професійна успішність» [10, с. 54]. Психолог А.В. Лібін визначає вектор життєвого успіху людини як суму двох векторів: вектора особистісного успіху, розглянутого як ступінь самовдосконалення людини, і вектора професійного успіху. Якщо особистісний успіх виражається в досягнутому рівні людиною особистісної зрілості, пов'язаної з відчуттям суб'єктивного та сімейного благополуччя, то професійний успіх відбивається в ступені творчої своєрідності кінцевого результату або продукту діяльності [11, с. 427].

Польський філософ Тадеуш Котарбінський, творець праксеології (науки про працю) визначив успішність за допомогою таких критеріїв, як корисність, точність, майстерність, чистота продукту. Корисною, з точки зору поставленої мети, є така дія, завдяки якій досягнення мети стає можливим чи легше досяжним. Точність визначається як ступінь розбіжності (невідповідності) продукту зі зразком. Майстерність означає, по-перше, можливість обліку великого числа додаткових міркувань при обробці продукту, по-друге, багатофункціональність продукту. Чистота про-

дукту визначається як відсутність побічних результатів, що не відповідають цілям [12, с. 265].

Будь-яку діяльність можна розглядати як успішну або неуспішну, порівнюючи її з певними зразками. Ці зразки можуть бути більш або менш конкретними або абстрактними, загальними або специфічними. Найпростіший критерій розрізнення успішної або неуспішної дії – це розрізнення між вирішеним і невирішеним конкретним поставленим завданням. Однак по мірі ускладнення завдань професійної діяльності ці зразки стають більш диференційованими і складними. В адвокатській діяльності аж ніяк невирішеність проміжної задачі не повинна розцінюватися як неуспіх.

Якщо розглядати методику адвокатської діяльності як систему правил, то виникає питання, якого роду ці правила.

Відомий американський логік, філософ і лінгвіст Джон Серль, один з творців теорії мовленнєвих актів, розрізняє два види правил: конститутивні та регулятивні. Прикладом конститутивних правил можуть служити правила гри в футбол (футболу поза цих правил просто не існує). Те ж можна сказати про правила гри в шахи тощо. Таким чином, конститутивні правила створюють ту саму діяльність, до якої вони належать. На відміну від них, регулятивні правила тільки впорядковують, регулюють діяльність, яка, в принципі, може здійснюватися і без них. Приклад регулятивних правил - правила етикету [13, с. 153]. Етикет навчас, як правильно тримати ложку та виделку, але, в принципі, можна їсти і руками. Регулятивну природу здебільшого мають і юридичні норми.

Що ж стосується правил, що мають відношення до методики адвокатської діяльності, то ці правила повинні бути призначені для того, щоб підвищити успішність даної діяльності. У цьому сенсі їх можна назвати компетивними правилами (від англ. competition - змагання, змагання).

Особливість цих правил у тому, що, на відміну від правил конститутивних і регулятивних, які повинні знати всі учасники спільної діяльності, компетивні правила не обов'язково повинні знати всі. І навіть більше того, кожен учасник зацікавлений у тому, щоб інші не знали цих правил. Про такі правила писав і Артур Шопенгауер у своїй роботі про еристичну діалектику, яку він визначив як «мистецтво вести суперечки, але таким чином, щоб завжди залишатися правим, тобто *per fas et nefas*» (правдами чи неправдами). Треба сказати, що деякі з правил успішного спору, відкритих німецьким філософом, застосовні й в судових спорах. Однак ними далеко не вичерпуються компетивні правила для адвоката. Значна частина цих правил лежить у сфері стратегії і тактики ведення справи, керуючи процесами прийняття стратегічних і тактичних рішень. Багато з них мають відношення до використання конкретних прийомів.

Ще одна особливість компетивних правил полягає в їх диспозитивності. Жодне з цих правил не носить імперативного характеру, не може бути застосовано формально. Їх застосування вимагає врахування конкретних обставин і може бути як успішним, так і неуспішним.

Однак, поряд з компетивними правилами адвокатської діяльності, існують і компетивні імперативи, які, на відміну від правил, діють незмінним чином. Так, один з основних методичних імперативів адвокатської діяльності полягає у вимозі постійно спостережати за процесуальним опонентом, фіксуючи допущені ним помилки і прорахунки. Мета такого спостереження полягає в тому, щоб скласти цілісне уявлення про стилі противника, що, в свою чергу, дозволить прогнозувати його дії, а значить, і успішно протистояти їм. Як показує досвід, у більшості випадків головними факторами і причинами успіху в діяльності адвоката служать помилки, прорахунки, недоліки, що допускаються опонентом.

При цьому практика показує, що найчастіше адвокатом допускаються помилки зовсім не випадкові. У більшості випадків вони виникають з певних, відносно стійких, індивідуальних особливостей фахівця і пояснюються відповідними характеристиками. Серед цих характеристик можуть бути як професійні, так і особистісні. Наприклад, якщо адвокат, представляючи в процесі двох різних осіб (нехай навіть і пов'язаних спільним інтересом), заявляє клопотання від обох, то в наявності процесуальна безграмотність. За однією такою помилкою можна приблизно оцінити рівень його інформованості в процесуальних питаннях і діяти з урахуванням цього. Якщо адвокат плутає віндикацію з реституцією, сумлінне і законне володіння, за цими помилками також стоїть низький рівень інформованості, але тільки вже в питаннях матеріального (цивільного) права.

В основі багатьох прорахунків і помилок адвоката лежать не стільки прогалини в юридичних і навіть загальних знаннях, скільки особистісні проблеми та недоліки. Наприклад, якщо адвокат необачно видає стратегічні плани свого клієнта, то за цим, швидше за все, стоїть нестриманість (невміння «тримати язик за зубами»), а також тактична недалекоглядність (нездатність заглянути на крок вперед і передбачати наслідки своїх вчинків). Якщо адвокат менторським тоном вчить суд питань права, навіть не помічаючи, що він тим самим викликає роздратування суддів, або ж, знаючи, що симпатії суду на його стороні (неважливо з якої причини) і що рі-

шення, швидше за все, буде винесене на його користь, намагається використовувати цей факт як додатковий аргумент для супротивника, то за такою поведінкою ховається низький рівень рефлексії (здатності поглянути на себе зі сторони) та емпатії (здатності відчувати емоційний стан іншої людини), в поєднанні з тією ж недалекоюглядністю, завищеною самооцінкою, а часто – й елементарною невихованістю. Все це – ознаки особистісної незрілості, яка в багатьох випадках проявляється в споживчому відношенні до суду, інфантильній недооцінці статусу суду як органа державної влади, бажання маніпулювати судом.

Якщо такі ознаки чітко виявляються в поведінці опонента, то найбільш ефективна тактика в такій ситуації полягає в заохоченні його до більш яскравих проявів зазначених недоліків, що неминуче призведе до грубих тактичних помилок з його боку. Необхідно створити умови, в яких опонент розкриється «у всій красі» і продемонструє суду всі свої недоліки, викликавши відповідну реакцію суддів.

Висновки. Отже, системно-компонентний підхід дозволив нам виділити в системі професійної адвокатської діяльності ряд елементів, які ми умовно об'єднали в поняття її інформаційного забезпечення. Специфіка професії адвоката, зміст конституційно значущих завдань, розв'язуваних адвокатурою, зумовлюють особливу значущість інформаційного забезпечення його успішної професійної діяльності.

При цьому, у складі інформаційного забезпечення ми виділили дві основні групи елементів. Це, з одного боку, професійні знання, з іншого боку, методологічні знання. У складі професійних знань, у свою чергу, виділяються юридичні знання, інформованість у конкретній справі і загальна інформованість (у тому числі ерудиція) адвоката. У складі методологічних знань, власних адвокату, ми виділили знання логічного характеру і знання еристичного характеру. Якщо перші використовуються для оптимізації процесів сприйняття, обробки і представлення інформації, то другі – для оптимізації своєї участі в інформаційних взаємодіях, що носять змагального характеру, в тому числі в судових спорах.

Список використаних джерел:

1. Сльцов В.О. Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Сльцов Віктор Олександрович. – Х., 2013. – 209 с.
2. Венда В.Ф. Системы гибридного интеллекта: Эволюция, психология, информатика / В.Ф. Венда. – М. : Машиностроение, 1990. – 448 с.
3. Іщенко А.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: [монографія] / А.В. Іщенко, І.П. Красюк, В.В. Матвієнко. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 212 с.
4. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / В. Яременко, О. Сліпущо. – К. : Аконіт, 1999. – Т. 2 : Ж - О. – 911 с.
5. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів і словосполучень / В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
6. Воскресенский Г.М. Теория и практика информационного обеспечения управления в органах внутренних дел : [учеб. пособие] / Г.М. Воскресенский. – М. : Академия МВД СССР, 1985. – 121 с.
7. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : [монографія] / за ред. Р.А. Калюжного та В.О. Шамрая. – К. : КВІЦ, 2002. – 296 с.
8. Административная деятельность органов внутренних дел. Часть общая: [учебник] / под ред. А.П. Коренева. – М. : Изд-во Моск. ун-та МВД России, 2002. – 309 с.
9. Гаррис Р. Школа адвокатуры: Руководство к ведению гражданских и уголовных дел / Пер. с англ. П. Сергеича // Р. Гаррис. – Тула: Автограф, 2001. – 352 с. – (Школа зарубежного права).
10. Дружилов С.А. Становление профессионализма человека как реализация индивидуального ресурса профессионального развития / С.А. Дружилов. – Новокузнецк : Изд-во ИПК, 2002. – 242 с.
11. Либин А.В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций : 2-е изд., перераб // А.В. Либин – М. : Изд-во «Смысл», 2000. – 532 с.
12. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе (Traktat o dobrej robocie. Wydanie trzecie, poprawione i rozszerzone) / Под ред. проф. Г.Х. Попова; пер. с польск. Л.В. Васильева и В.И. Соколовского. – М. : Экономика, 1975. – 271 с.
13. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17 / Дж. Р. Серль. – М., 1986. – С. 151–169.